

Các hình thức tổ chức lãnh thổ nông nghiệp nhằm tạo ra những tiên đề cần thiết để sử dụng hợp lý các điều kiện tự nhiên, kinh tế - xã hội của các nước, các vùng. Cùng với sự phát triển của nền sản xuất xã hội, nhiều hình thức tổ chức lãnh thổ nông nghiệp đã và đang xuất hiện, mang lại hiệu quả kinh tế cao.

1. Hộ gia đình

Hộ gia đình là hình thức vốn có của sản xuất nhỏ, tồn tại phổ biến ở các nước đang phát triển thuộc châu Á, trong đó có Việt Nam. Đây là hình thức kinh tế có quy mô gia đình mà các thành viên có mối quan hệ gắn bó với nhau về huyết thống cũng như về kinh tế, cùng sống chung trong một mái nhà, cùng tiến hành sản xuất và có chung một nguồn thu nhập. Các đặc điểm cơ bản của hộ gia đình là : về mục đích sản xuất : chủ yếu nhằm thoả mãn nhu cầu tiêu dùng của gia đình ; về quy mô đất đai : nhỏ bé, biểu hiện rõ nét tính chất tiểu nông, ít vốn ; về trình độ kĩ thuật : mang tính truyền thống ; về cách thức tổ chức sản xuất : sử dụng chủ yếu lao động trong gia đình.

Đối với các nước đang phát triển, hộ gia đình đóng vai trò quan trọng trong việc bảo tồn xã hội, phát triển kinh tế nông thôn, là cơ sở đảm bảo cho kinh tế tập thể tồn tại và thúc đẩy nông thôn quá độ lên một trình độ cao hơn : nông thôn sản xuất hàng hoá.

■ *Hãy nêu ví dụ về kinh tế hộ gia đình ở địa phương.*

2. Trang trại

Hình 42.1 - Trang trại chăn nuôi gà ở Trung Quốc

Trang trại là hình thức tổ chức sản xuất cao hơn hộ gia đình, được hình thành và phát triển trong thời kì công nghiệp hoá, thay thế cho kinh tế tiểu nông tự cấp tự túc. Trang trại xuất hiện lần đầu tiên ở các nước Tây Âu gắn liền với cuộc Cách mạng công nghiệp lần thứ nhất, sau đó phổ biến ở tất cả các nước công nghiệp châu Âu, Bắc Mỹ, rồi lan sang Nhật Bản,

Hình 42.2 - Trang trại trồng cây công nghiệp ở Hoa Kỳ

Hàn Quốc và hiện nay xuất hiện ở nhiều nước đang thực hiện công nghiệp hoá thuộc khu vực Nam Á, Đông Nam Á. Ở Việt Nam, hình thức này phát triển nhanh từ đầu thập kỉ 90 của thế kỉ XX trở lại đây.

Trang trại có những đặc điểm khác biệt với hộ gia đình. Mục đích chủ yếu của trang trại là sản xuất hàng

hoá, quy mô đất đai và tiến vốn khá lớn, tuy có sự khác nhau giữa các nước (ví dụ quy mô trung bình của trang trại ở Hoa Kỳ là 180 ha, ở Anh : 71 ha, Pháp : 29 ha, Nhật : 1,38 ha, Hàn Quốc : 1,2 ha, Việt Nam : 6,3 ha), có cách thức tổ chức và quản lí sản xuất tiến bộ dựa trên chuyên môn hoá và thâm canh, ứng dụng tiến bộ khoa học - kĩ thuật, các trang trại đều sử dụng lao động làm thuê.

Là một hình thức sản xuất cơ sở, trang trại có vai trò to lớn trong sản xuất nông nghiệp. Ở các nước phát triển, phần lớn nông phẩm cung cấp cho xã hội được sản xuất ra trong các trang trại. Còn tại các nước đang phát triển như nước ta, vai trò tích cực và quan trọng của trang trại thể hiện rõ nét ở cả ba mặt : kinh tế (phát triển cây trồng vật nuôi có giá trị hàng hoá cao, tạo nên vùng chuyên môn hoá, tập trung hàng hoá...), xã hội (tạo thêm việc làm, tăng thu nhập cho người lao động) và môi trường (sử dụng hiệu quả tài nguyên đất, trồng rừng, bảo vệ rừng, cải tạo và bảo vệ môi trường sinh thái).

■ *Hãy nêu sự khác biệt cơ bản giữa kinh tế hộ gia đình và trang trại.*

3. Hợp tác xã nông nghiệp

Hợp tác xã nông nghiệp là hình thức tổ chức lãnh thổ phổ biến của nền nông nghiệp thế giới.

Mặc dù tên gọi có thể khác nhau như hợp tác xã (ở các nước Tây Âu, Bắc Mỹ, các nước Đông Nam Á), nông trang tập thể (LB Nga và các nước Đông Âu), công xã nhân dân (Trung Quốc), song các hợp tác xã đều ra đời dựa trên tinh thần tự nguyện của các hộ nông dân và tồn tại do nhu cầu muốn hợp sức lại với nhau, hỗ trợ nhau về vốn, máy móc, kĩ thuật, nhân lực để sản xuất và tiêu thụ sản phẩm nông nghiệp mà từng hộ không làm được.

Trong giai đoạn hiện nay, phương thức hoạt động phù hợp và có hiệu quả là các hợp tác xã dịch vụ kinh tế - kĩ thuật như các hợp tác xã tín dụng, cung ứng vật tư, chế biến và tiêu thụ nông sản, dịch vụ kĩ thuật, dịch vụ nông nghiệp...

■ *Hãy cho biết phương thức hoạt động của các hợp tác xã nông nghiệp ở địa phương em.*

4. Nông trường quốc doanh

Đây là các xí nghiệp nông nghiệp của Nhà nước, có quy mô đất đai lớn (tới vài trăm nghìn héc ta), được trang bị cơ sở vật chất kĩ thuật tốt, có hướng chuyên môn hoá rõ. Lao động làm việc trong nông trường được gọi là công nhân nông nghiệp, được hưởng lương do Nhà nước trả.

Ở nước ta, các nông trường quốc doanh được thành lập chủ yếu ở các vùng trung du, cao nguyên, các vùng đất mới khai khẩn. Các nông trường quốc doanh hiện nay có sự thay đổi về hình thức và chức năng. Chẳng hạn như các nông trường đã giao khoán đất đai, vườn cây, đồi rừng cho các hộ gia đình.

5. Thể tổng hợp nông nghiệp

Thể tổng hợp nông nghiệp là một hình thức tổ chức lãnh thổ nông nghiệp ở mức độ cao, trong đó phương pháp công nghiệp được áp dụng rộng rãi, nông nghiệp có điều kiện kết hợp với công nghiệp chế biến và các hoạt động dịch vụ.

Thể tổng hợp nông nghiệp là sự kết hợp chặt chẽ giữa các xí nghiệp nông nghiệp với các xí nghiệp công nghiệp trên một lãnh thổ, bằng các quy trình công nghệ tiên tiến cho phép sử dụng có hiệu quả nhất các điều kiện tự nhiên, vị trí địa lí, điều kiện kinh tế - xã hội sẵn có để đạt năng suất lao động cao nhất.

Đặc điểm cơ bản của thể tổng hợp nông nghiệp là nông phẩm hàng hoá sản xuất ra được quy định bởi vị trí địa lí, điều kiện tự nhiên và kinh tế - xã hội, các mối liên hệ qua lại giữa các xí nghiệp nông nghiệp với công nghiệp chế biến. Các xí nghiệp nông - công nghiệp là hạt nhân của thể tổng hợp nông nghiệp và thường được phân bố gắn nhau trên lãnh thổ nhằm đạt hiệu quả kinh tế cao nhất.

Thể tổng hợp nông nghiệp ngoại thành gồm các xí nghiệp nông nghiệp chuyên trồng rau xanh, cây thực phẩm, chăn nuôi gia súc, gia cầm lấy thịt, trứng, sữa và các xí nghiệp chế biến các sản phẩm này để cung cấp cho nhu cầu ăn uống hằng ngày của dân cư thành phố.

6. Vùng nông nghiệp

Vùng nông nghiệp là hình thức cao nhất của tổ chức lãnh thổ nông nghiệp, bao gồm các hình thức tổ chức lãnh thổ cấp thấp hơn. Đó là những lãnh thổ sản xuất nông nghiệp tương đối đồng nhất về các điều kiện tự nhiên, kinh tế - xã hội, được hình thành với mục đích phân bố hợp lý và chuyên môn hoá đúng đắn sản xuất nông nghiệp trên cơ sở sử dụng đầy đủ và có hiệu quả nhất các điều kiện sản xuất của các vùng trong cả nước cũng như trong nội bộ vùng.

Vùng nông nghiệp là một bộ phận lãnh thổ của đất nước, bao gồm những địa phương có những nét tương tự nhau về :

- Điều kiện sinh thái nông nghiệp (đặc biệt là các điều kiện về khí hậu, đất đai, nguồn nước).
- Điều kiện kinh tế - xã hội (số lượng, chất lượng và phân bố dân cư ; lao động nông nghiệp, kinh nghiệm và truyền thống sản xuất...).
- Trình độ thâm canh, cơ sở vật chất - kĩ thuật nông nghiệp, chế độ canh tác.
- Các sản phẩm chuyên môn hoá, cơ cấu sản xuất nông nghiệp.

CÂU HỎI VÀ BÀI TẬP

1. Phân biệt các hình thức tổ chức lãnh thổ nông nghiệp : hộ gia đình, trang trại, hợp tác xã, nông trường quốc doanh bằng cách điền vào các ô theo mẫu sau :

Hình thức	Vị trí, vai trò	Đặc điểm
Hộ gia đình		
Trang trại		
Hợp tác xã		
Nông trường quốc doanh		

2. Nêu những đặc điểm cơ bản của thể tổng hợp nông nghiệp và vùng nông nghiệp.
3. Nêu các hình thức tổ chức lãnh thổ nông nghiệp trên thế giới và ở Việt Nam.